

Sociální integrace nadaných dětí

Dagmar Šenovská

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dagmar ŠENOVSKÁ**
Osobní číslo: **H08214**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální integrace nadaných dětí**

Zásady pro vypracování:

Rešerže literárních pramenů a zpracování teoretických východisek
Příprava výzkumu, výběr a charakteristika výzkumného vzorku
Provedení výzkumu
Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu
Přijetí odpovídajících závěrů
Doporučení pro praxi

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CAMPBELL S. R., *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*, Praha Portál 2001, ISBN 80-7178-516-4

DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty aneb nadání má každý*, NLN s r.o. Praha 2005, ISBN 80-7106-840-3

FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání*, NIDM MŠMT, Praha 2009, ISBN 978-80-86784-75-5

FRANZ J. MONKS, IRENE H. YPENBURG, *Nadané dítě*, Praha Grada 2002, ISBN 80-247-0445-5

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace*: Praha Portál 2005, ISBN 80-7367-040-2

HŘÍBKOVÁ L, *Základní témata problematiky nadaných*, UJAK Praha, ISBN 978-80-86723-25-9

HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*, Praha Grada Publishing a.s. 2009, ISBN 978-80-247-1998-6

LANDAU, E. *Odvaha k nadání*, Praha Akropolis s.r.o. 2007, ISBN 978-80-86903-48-4

ŠVAŘÍČEK R., ŠEĐOVÁ K. a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Portál s.r.o. Praha 2007, ISBN 978-80-7367-313-0

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Machů, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

4. května 2012

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně *A. F. 2012*

Štěpánka Papoušek

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá fenoménem sociální integrace nadaných dětí v běžné třídě, vzdělávání nadaných a talentovaných žáků. V první části se teoreticky pojednává o klíčových psychologických a pedagogických pojmech. Stěžejními tématy jsou zde specifika nadání, výrazné charakteristiky a schopnosti nadaných dětí, sociální a osobnostní potřeby. Nástiny a možnosti vzdělávání a celkového přístupu k nadání a talentu. Praktická část zkoumá, jaký je reálný proces sociální integrace nadaných dětí v běžné třídě, jejich status a pozice. Výzkum byl proveden na 2. stupni konkrétní základní školy.

Klíčová slova: sociální integrace, nadaný žák, dítě, vzdělávání

ABSTRACT

This thesis deals with the phenomenon of social integration of gifted children in regular classroom, education of gifted and talented pupils. The first part discusses the theory of key psychological and teaching concepts. Main topics are specifics of talent, abilities and expressive characteristics of gifted children, social and personal needs. Sketches of learning opportunities and comprehensive approach to talent are presented as well. The practical part examines the real process of social integration of gifted children in mainstream classes, their status and position. Research was conducted on second level of specific primary school.

Keywords: social integration, gifted, talented, pupil, child, education

Poděkování

Děkuji Mgr. Evě Machů, Ph.D. za odbornou pomoc a vedení práce. Také děkuji všem učitelkám za jejich čas a zkušenosti. A v neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za trpělivost a podporu a svým dětem za to, že tato práce vznikla.

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÍ POJMŮ NADÁNÍ A TALENT, CHARAKTERISTIKA MODELŮ A FOREM	11
1.1 NADÁNÍ A TALENT	11
1.2 DEFINICE NADÁNÍ	11
1.3 MODEL Y NADÁNÍ	14
1.3.1 Tříkruhový model nadání	14
1.3.2 Mönksův triádický model.....	15
1.3.3 Triarchický model nadání Roberta J. Sternberga	17
2 OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ CHARAKTERISTIKY NADANÝCH.....	19
2.1 KOGNITIVNÍ CHARAKTERISTIKY A PROJEVY	19
2.2 NEKOGNITIVNÍ CHARAKTERISKTIKY A PROJEVY	20
2.3 CHARAKTERISTIKY UČENÍ A ŠKOLNÍ PROJEVY	21
2.4 IDENTIFIKACE NADANÝCH ŽÁKŮ	22
2.5 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ	24
3 SOCIÁLNÍ INTEGRACE NADANÝCH DĚTÍ.....	27
3.1 VYMEZENÍ POJMU INTEGRACE - SOCIÁLNÍ INTEGRACE	27
3.2 NADANÉ DÍTĚ VE VRSTEVNICKÉ SKUPINĚ	28
PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	31
4.1 CÍL VÝZKUMU	31
4.1.1 Pojetí výzkumu.....	31
4.1.2 Výzkumný vzorek	32
4.2 METODY SBĚRU DAT	33
4.2.1 Výzkumné otázky.....	33
4.3 ANALÝZA DAT.....	34
4.4 KATEGORIZACE SESBÍRANÝCH DAT.....	35
5 VYHODNOCENÍ	43
5.1 INTERPRETACE	46
6 ZÁVĚR.....	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	48
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	49
SEZNAM OBRÁZKŮ	50

ÚVOD

Nadané dítě se podobá běžci na dlouhé tratě, který je rychlejší než ostatní. Intelektuálně je většinou daleko vpředu, se svými city však často zůstává samo. Když mu emocionálně nepomůžeme, své jedinečnosti, svého talentu se vzdá. Bude jako ostatní, aby už nezůstávalo osamělé, nebo se z něj ve škole i ve společnosti vyvine nespokojený samotář.

Vypůjčila jsem si tato úvodní slova od uznávané izraelské psycholožky Eriky Landau z její knihy *Odvaha k nadání*. Je to velká výzva, mít odvalu sám k sobě, být upřímný sám k sobě. Nadané dítě špičkové výkony izolují od přátel. Pokud nechce být vyloučeno ze společnosti vrstevníků, popře své schopnosti a dá přednost konformitě s ostatními. A tady pro něj vzniká velké nebezpečí, že ztratí kontakt se svým vnitřním světem za cenu nabití jistoty s vnějším světem. Pro nadané dítě není jednoduché vybrat si svou cestu. Volit mezi svými schopnostmi a vnitřní svobodou a začleněním se do společnosti.

Tato bakalářská práce se zabývá otázkou, jakým způsobem zacházejí nadané děti se svým talentem a jak jsou přijímány svými vrstevníky. Takovému pojetí výzkumu se mnoho odborníků nezabývá. V posledním desetiletí se u nás věnuje péči o nadané žáky velká pozornost. Nejdříve to byl zájem hlavně psychologů, kteří doporučují, jak se nadaným dětem věnovat, jak je rozvíjet a jaké specifické výchovné zacházení potřebují. Pedagogové se věnují strategiím pro vyhledávání nadaných, tvorbě vzdělávacích programů pro tuto populaci. Svou pozornost zaměřují na rozvíjení nadání a vzdělávání nadaných a také na vzdělávání učitelů pro práci s nadanými žáky. Mě na této problematice zaujala emoční osobnostní linie nadaných dětí. Emocionální zralost je podle mého názoru schopnost svobodně a s jistotou přijímat či jít vstříc životním výzvám. K emoční stabilitě patří uspokojování potřeb a účinné zvládnutí nároků vlastním chováním. Nadané děti mají vzhledem k vyšší kreativitě uspokojování svých potřeb na jiné hladině. K harmonickému vývoji nadaného dítěte je velmi nutné, aby se podněcovala nejen inteligence ale i podporovaly city.

Práce se snaží zmapovat jaké péče a pozornosti se nadaným dětem dostává od pedagogů a jestli je pro nadané děti z pohledu sociálního a intelektuálního, výhodnější vzdělávat se separátní nebo integrační formou. V tomto ohledu může postoj učitele a postoj vrstevníků výrazným způsobem ovlivnit chování a rozhodování nadaného žáka.

K pochopení osobnosti nadaného jedince je nutné se seznámit s teoretickými přístupy. V teoretické části se zabývám základními informacemi o modelech nadání, charakteristi-

kách nadaných, koncepcí identifikace a sociálních potřebách. Krátká část je věnována možnostem vzdělávání a rozvoje nadaných.

K dosažení výsledků bylo použito kvalitativních metod zkoumání formou otevřeného kódování rozhovorů s pedagogy. Interpretace zjištěných skutečností a poznatků je závěrem práce.

Práce je empirického charakteru a vznikla jako osobní zájem autorky, která má doma dvě nadané děti a myslela si, že nadané dítě má v životě vyhráno a nečekají ho žádné velké negativní zkušenosti a zklamání. Výchova nadaného dítěte není ani pro rodiče jednoduchá záležitost.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMŮ NADÁNÍ A TALENT, CHARAKTERISTIKA MODELŮ A FOREM

1.1 NADÁNÍ A TALENT

Problematika nadání je po řadu let zkoumána v psychologii, pedagogice, ve filosofických i lékařských vědách. Navzdory tomu, mezi odborníky nepanuje jednoznačný názor na to, co je nadání a co je talent. Existuje mnoho výkladů pojmů „vysoké nadání“, „nadání“ nebo „talent“, existuje mnoho definic a objasnění těchto pojmů. Často se výrazy „vysoké nadání“ a „talent“ užívají jako synonyma. Termín „vysoké nadání“ se také užívá výhradně pro označení mimořádných schopností v intelektové oblasti, zatímco o „talentu“ se hovoří tehdy, jde-li o schopnosti výslovně v oblastech slovesného umění, sportu, hudby nebo ve výtvarném umění. Někteří odborníci se kloní k názoru, že talent je definován vysokým intelektem. Většina však v současné době vymezuje nadání více faktory a přidává k této vlastnosti ještě další, jako je tvořivost, motivace, produktivní myšlení a snaha projevit v určité oblasti mimořádné výsledky či výkony. V tomto smyslu je nutné rozdělit „rozumový talent“ a „talent v umění a sportu“. Talent v oblasti umění a sportu na sebe neváže podmínku zvýšeného intelektu ani mimořádné schopnosti rozumového vývoje osobnosti. Naopak nadání v oblasti výukových předmětů jako jsou jazyky, matematika, přírodní vědy, je úzce spjato s mentální kapacitou jedince a jeho schopností učit se, pamatovat si pojmy, dávat je do souvislostí. Při sportovním talentu či v oblasti umění toto není nutně podmínkou k úspěchu.

V každém případě, všechny definice se dotýkají jednoho společného aspektu a to je *potenciál pro výkon*. Nadání je často chápáno jako potenciál pro výkon a v případě kdy se mluví o nadaných, tak musí následovat výkon superiorní, mimořádný, ne jakýkoliv. V následujícím textu jsou zmíněné pouze čtyři definice z mnoha.

1.2 DEFINICE NADÁNÍ

Psycholožka Joan Freemanová uvádí v jedné ze svých nejvýznamnějších publikací „Vzdělávání vysoce nadaných, současné mezinárodní výzkumy“ tuto definici nadání:

„Vysoce nadaní jsou ti, kteří vykazují mimořádně vysokou úroveň své činnosti, ať už v celém spektru nebo v omezené oblasti nebo ti, jejichž potenciál nebyl ještě pomocí testů

ani experty rozpoznán. Je rozdíl mezi zjevným nadáním dětí, nebo adolescentů a dospělých. Nadání dětí je obvykle vnímáno jako rychlejší vývoj v porovnání s jejich vrstevníky, nadání dospělých je spatřováno ve vysoké úrovni činnosti, založené na mnohaleté usilovné práci ve zvolené oblasti.“ (Společnost pro nadání a talent-ECHA ČR)

Nadání se může týkat současně více oblastí, např. intelektu, umění, tvořivosti, pohybových a sociálních dovedností, nebo může být omezeno na jednu či dvě z nich. Ale potenciál, ať už je jakýkoli, se může rozvinout do mimořádně vysoké úrovně činnosti pouze v podmínkách poskytujících přiměřené vybavení a psychologické příležitosti k učení.

Podle Eriky Landau (2007) žádná správná definice, co je to nadané dítě, v podstatě neexistuje: *„Je to dítě, které je takzvaně trochu víc než ostatní děti. Je zvědavější motoricky schopnější, dobrodružnější, samostatnější, radostnější, dovede lépe uvádět věci do souvislosti atd. Jestli takové dítě jeho prostředí akceptuje takové je, nebude jeho nadání žádný problém.“*

Abraham J. Tannenbaum (1983, str. 86, Hříbková 2009) definuje nadání takto: *„Pokud uvažujeme, že rozvinutý talent existuje pouze u dospělých, potom by navrhovaná definice nadání u dětí byla formulována tak, že značí jejich potenciál k tomu, aby se staly uznávanými umělci nebo významnými producenty myšlenek v oblastech činností, které zvyšují morální, fyzický, emocionální, sociální, intelektuální a estetický život lidskosti.“* Tannenbaum (Hříbková 2009) tak postuluje existenci 5 psychologických a sociálních vazeb, které existují mezi zmíněným příslibem a jeho naplněním. Úspěch závisí na kombinaci všech těchto zmíněných faktorů, avšak neúspěch může způsobit selhání pouze jediného z nich. Jedná se o:

- nadprůměrnou obecnou inteligenci
- výjimečné speciální schopnosti
- neintelektové faktory
- vlivy prostředí
- náhoda, štěstí

Obecná inteligence: je definovaná jednoduše jako g faktor, reflektovaný v testech obecné inteligence. Připomíná však, že jednotlivé oblasti talentu vyžadují odlišnou míru této obecné schopnosti.

Speciální schopnosti: odhalení speciálních schopností je velmi důležité zejména u jedinců s vysokým IQ. Je totiž bezvýznamné být talentovaným v obecné inteligenci. Ukazuje se, že schopnost vysoce skórovat v inteligenčních testech je neproduktivní na rozdíl od vysokých skóre ve specifických schopnostech, jako například schopnosti řešit matematické problémy nebo chemicky analyzovat úroveň znečištění ovzduší. Nadání musí být tedy vždy vztaženo k určité oblasti lidské činnosti.

Neintelektové faktory: jsou poměrně těžko měřitelné, protože je vždy obtížné odlišit, jak se osobnostní vlastnosti podílejí na vysokých výkonech, tedy, které z nich jsou za výkon zodpovědné, které jsou jen částečně zodpovědné a které jsou pouze důsledkem, nebo vedlejším produktem skutečného výkonu.

Vnější vlivy: vyprahlé kulturní klima nemůže vést k rozkvětu jakékoliv lidské schopnosti. Každý z nás žije simultánně v několika světech (rodina, přátelé, společnost) Společenské podmínky jsou kritické stimuly pro vývoj nadání a talentu. Za primární vnější faktor se však považuje vliv rodinného prostředí, školy a vrstevníků.

Faktory náhody: jsou ve většině modelů ignorovány a hlavní pozornost se soustřeďuje na vlivy, které jsou snáze pozorovatelné. Je však evidentní, že právě faktory náhody by mohly ozřejmit, proč je například jednodušší predikovat úspěšnost ve škole, než v pozdějším životě. Svoji roli zde jistě hraje také ekonomika, sociální události, zaměstnání, rodina, vlastní zdraví. Jedná se vždy o komplexní skutečnosti, které mohou pomoci talenty protlačit vpřed nebo je naopak zcela potlačit.

Jedna z klíčových definic nadání pochází ze zasedání Columbus Group z roku 1991. Říká, že: „*nadání je asynchronní (nerovnoměrný) vývoj, ve kterém se kombinují zrychlené rozumové schopnosti a zvýšená intenzita k vytvoření vnitřních zkušeností a podvědomí, které jsou svou kvalitou odlišné od normy. Tato nerovnoměrnost se zvyšuje spolu s vyšší intelektovou kapacitou. Tento fakt – tato jedinečnost – činí nadané obzvláště zranitelnými a vyžadují tak změny v rodičovské výchově, školním vzděláváním i poradenské činnosti, aby se mohl optimálně rozvíjet*“ (Fořtík, Fořtíková 2007)

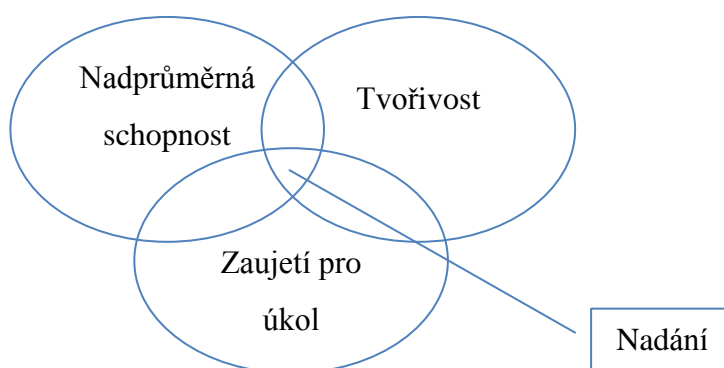
Studium nadání je v centru pozornosti psychologie více než sto let. Pohledy a přístupy k nadání se měnily. Výzkum byl v první polovině 20. let minulého století silně ovlivněn vznikem inteligenčních testů a měřením inteligence. V centru zájmu byly kognitivní schopnosti, inteligence, intelektové nadání jedince a způsob jak poznává, zpracovává informace a řeší úkoly. V polovině 20. století se do problematiky nadání začal výrazně prosazovat osobnostně vývojový přístup. Zapříčinil to nástup výzkumů kreativity, hlavně divergentního myšlení. Z výzkumů plynulo, že mimořádné výkony determinují další kognitivní a nekognitivní charakteristiky jedince. Do centra pozornosti se pod vlivem nastupující americké humanistické psychologie dostala celá škála osobnostních charakteristik, které podmiňují vysoké výkony nadaných. V následujících kapitolách si představíme modely nadání, základní typologii a charakteristiky nadaných dětí.

1.3 MODEL Y NADÁNÍ

Současné pohledy odborníků na problematiku nadání ukazují tři následující modely nadání. Mezi odborníky nepanuje jednota ve vymezení tohoto pojmu z hlediska komponent, které se v nadání promítají, liší se i z hlediska aplikace v edukačním procesu.

1.3.1 Tříkruhový model nadání

V dnešní době školsky aplikovaný model nadání je koncepce J. S. Renzulliho. (Fořtíková 2009)

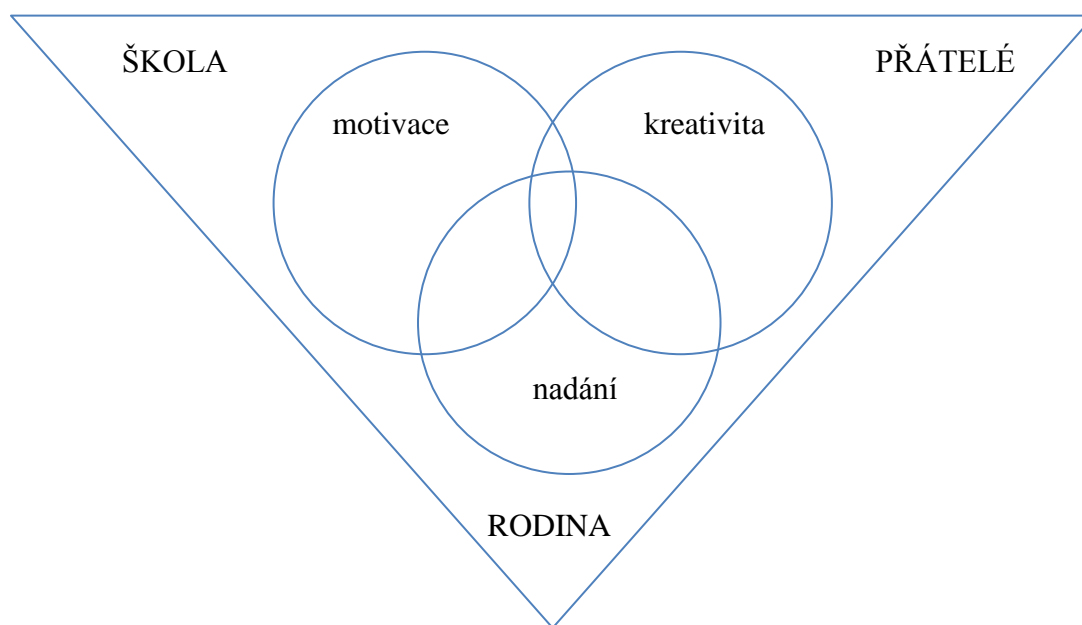
Obr. 1: Tříkruhový model nadání (Josef Renzulli, USA)

Americký psycholog, vypracoval na základě řady analýz empirických studií o problematice nadání model, ve kterém vyčlenil tři základní osobnostní charakteristiky, které jsou předpokladem k podání mimořádného a tvořivého výkonu. J. S. Renzulli vymezuje nadání, jako interakci tří skupin vlastností.

- nadprůměrné schopnosti
- kreativita
- angažovanost v úkolu

Ve svém modelu vychází z intelektového nadání. Intelektové schopnosti samy o sobě nejsou dostatečné pro projevení nadání zejména v perforační oblasti. K uplatnění vysokých schopností je potřebná motivace vedoucí k aktivitě, která je kreativní – vede k objevování a vytváření nových poznatků. Angažovanost v úkolu, je zaměřená forma motivace, obsahuje v sobě cílenou praxi čili trénink, sebevědomí a víru ve schopnosti dokončit svůj úkol.

1.3.2 Mönksův triádický model

Obr. 2: Trojhranný model nadání (Franz J. Mönks, Nizozemí)

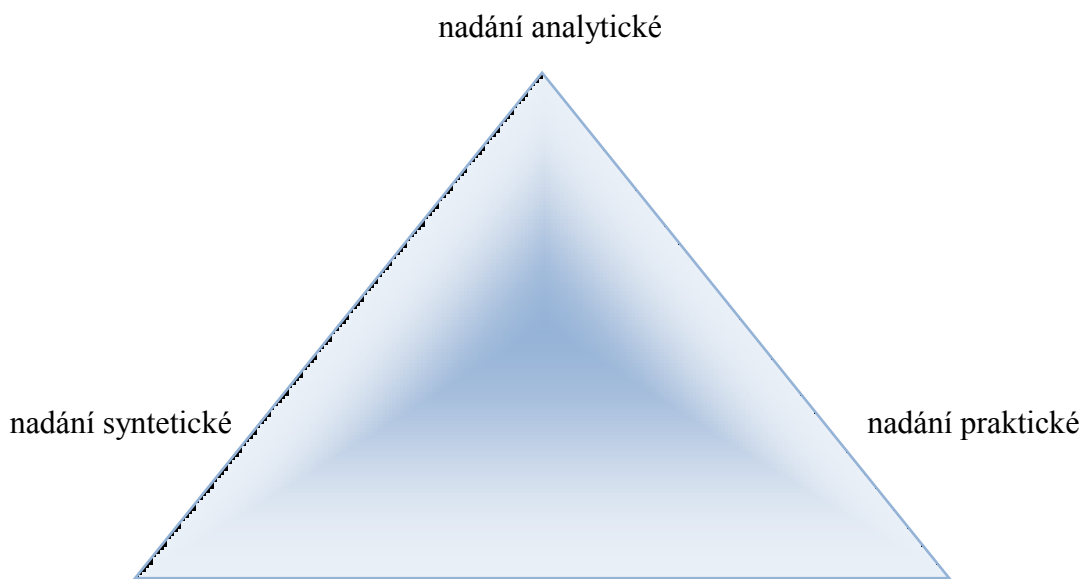
Franz J. Mönks, německý vývojový psycholog, působící v Nizozemí (1992), vycházel z Renzulliho modelu. Ale zdůraznil úlohu prostředí, ve kterém se jedinec nachází a doplnil model o tři další pevné faktory prostředí. Za nejdůležitější považoval rodinu, školu a vrstevníky, což jsou činitelé, kteří výrazným způsobem ovlivňují, zda bude nadání rozvíjeno, tzn., zda bude podporována tvořivost a schopnosti, ale především jestli jedinec bude mít

důvod k angažovanosti. Mönks (2002) také upravil terminologii Renzulliho modelu. „Nadprůměrnou schopnost“ nazval „vysokou intelektovou schopností“ a „angažovanost v úkolu“, „motivací“, protože tyto pojmy podle jeho názoru vyjadřují jádro problému, výraz „motivace“ navíc zahrnuje ne jenom angažovanost v úkolu, ale také schopnost riskovat, předvídání, plánování a výhled do budoucna. Člověk je sociální bytost, pro jeho vývoj je nezbytná dobrá sociální interakce, zejména s rodinou, školou a okruhem přátel. Toto podstatně přispívá k realizaci nadání. Dobře probíhající interakce mezi danou osobou a jejím okolím může nastat teprve tehdy, když si jedinec dostatečně osvojí sociální kompetenci. Když je schopné mít s ostatními uspokojivý kontakt.

Motivace znamená, že jedinec má vůli a sílu provést určitou úlohu nebo dokončit započatou práci. Motivace také znamená, že se člověk cítí určitou úlohou přitahován, že na něčem pracuje s potěšením (citová složka). Motivovaný člověk si umí stanovovat cíle, dělat plány (kognitivní složka) a dovede podstoupit rizika a překonat faktory nejistoty (perspektiva budoucnosti).

Tvořivost – kreativita je schopnost vytvářet neotřelé, jedinečné koncepce, mít originální nápady a uskutečňovat je na základě samotného a produktivního myšlení. Ve vícefaktorovém modelu na sebe všechny prvky působí. Vyjmenované znaky osobnosti jsou dané vlohami, které jsou u lidí různě vyjádřeny a vlohy musí být sledovány a podporovány, aby se rozvinuly. K tomu je nepostradatelné sociální prostředí. Neodpovídá-li sociální prostředí vývojovým potřebám dítěte, pak se interakce nemůže optimálně vyvinout a eventuálně zůstane na úrovni, která potřebám dítěte neodpovídá, nedostačuje. (Mönks 2002)

1.3.3 Triarchický model nadání Roberta J. Sternberga

Obr. 3: Triarchický model nadání (Robert J. Sternberg, USA)

Robert Sternberg, významný odborník v oblasti kognitivní psychologie, je autorem triarchické teorie inteligence. Zpochybňuje myšlenku, že IQ testy jsou schopny komplexně měřit míru uplatnění jedince v adaptaci na nové a neznámé situace. Sternberg definuje inteligenci jako schopnost učit se ze zkušeností, dobře uvažovat, pamatovat si podstatné informace a dobře zvládat požadavky každodenního života (1988, Fořtíková 2009). Na základě své teorie inteligence (2002, Fořtíková 2009) definuje tyto tři druhy nadání:

1. Analytické nadání – schopnost rozebrat problém a rozumět jeho částem. Tito lidé dobře rozumí textu, řešení logických matic. V IQ testech je právě měřená analytická inteligence.
2. Syntetické nadání – schopnost pochopení problému, intuice a kreativity. Tito lidé jsou chápaví, intuitivní a kreativní, dobře zvládají adaptaci v nových situacích. I když nemusí jít o osoby s nejvyšším IQ, jde o osoby s nejvyšším přínosem ve vědě, literatuře a umění.
3. Praktické nadání – aplikace analytické a syntetické inteligence do praxe. Člověk s tímto typem nadání zhodnotí prostředí a velmi rychle nalézá způsoby řešení situace. Je specialista na využívání schopností v praktickém životě.

Podle Sternberga (Fořtíková 2009) je analytické nadání jen dílčím aspektem. Za mnohem podstatnější považuje nadání syntetické, ale především praktické. Praktická inteligence je základním úspěchem v profesním ale i osobním životě.

2 OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ CHARAKTERISTIKY NADANÝCH

Každý žák je individuální a platí to i o žácích, kteří mají nadprůměrné rozumové schopnosti. Z toho je nutné vycházet při diagnostikování a hodnocení nadaných žáků. Nadaní žáci nebývají nadaní ve všech oblastech, každý má své specifikum. Liší se nejen druhem a mírou svého nadání, ale například vytrvalostí, zájmem a ochotou podřídit se autoritě. Ostré vnímání pravidel a rozporů jim často činí ve vztahu k autoritám problémy. Těmto žákům také nestačí přeskupování v rámci třídy, potřebují pracovat se staršími, či zcela individuálně.

Charakteristiky žáků intelektově nadaných jsou v následujícím textu uspořádány do tří základních okruhů. Kognitivní charakteristiky, nekognitivní charakteristiky, charakteristiky učení.

2.1 KOGNITIVNÍ CHARAKTERISTIKY A PROJEVY

Intelektové a tvořivé schopnosti intelektově nadaných žáků jsou, ve srovnání s vrstevnickou populací rozvinuty více.

Intelektové charakteristiky

- Při získávání informací samostatně používají encyklopedické zdroje a moderní technologie
- Zajímají se vždy o vztahy příčiny a následku, jsou schopny rozpoznat vztahy mezi jevy
- Identifikují nesrovnalosti, jsou citlivé na existenci problémů
- Mají zálibu ve strukturování informací a vytváření různých systémů
- Jsou schopny rychle a správně zobecňovat
- Mají rozvinuté kritické myšlení, což se mimo jiné projevuje tendencí k pochybování, polemice i zvýšené sebekritice
- Charakteristický je pro ně bohatý slovník, přitahují je abstraktní pojmy
- Při hodnocení svých a cizích výsledků činnosti, se řídí vlastními kritérii
- Jsou schopny delší koncentrace pozornosti než ostatní děti stejného věku

Tvořivé charakteristiky

- Snadno rozehrávají fantazii a imaginaci
- Při školních a mimoškolních činnostech prokazují intelektuální hravost a zvědavost
- Jsou schopny přijímat nové informace a vyžadují je.
- Jsou velmi flexibilní v myšlení a dospívají k originálním způsobům řešení různých úkolů, snaží se najít vlastní odpověď na danou otázku
- Dovedou být nekonvenční v uvažování

Paměť

- Vyznačují se vynikající pamětí
- Jsou dobří pozorovatelé a dlouhodobě si zapamatují i drobné detaily
- Pozornost však věnují zejména věcem a jevům, které je zaujaly

2.2 NEKOGNITIVNÍ CHARAKTERISTIKY A PROJEVY

Do osobnostně-vývojového přístupu k problematice nadaných patří studium motivačních, emociálních a sociálních charakteristik nadaných žáků.

Motivační charakteristiky

- Zdůrazňuje se obvykle převaha vnitřní motivace před vnější
- Jejich chování a jednání je často řízeno vědomým cílem
- Vyznačují se vytrvalostí při vykonávání činnosti, které je zajímaví
- Mají rozmanité zájmy a neunavuje je duševní činnost
- Nebojí se riskovat

Emocionální charakteristiky

- Mají zvýšenou potřebu emocionální podpory a emocionálního přijetí
- Citlivost až přecitlivělost
- Ve srovnání s vrstevníky působí jako emocionálně méně vyzrálé
- Jsou impulzivní a expresivně se vyjadřují při obhajování názorů
- Přitahuje je estetická dimenze věcí

Sociální charakteristiky

- Vyznačují se potřebnou volností a aktivitou
- Vytvářejí tlak na okolí ke zvýšené pozornosti ke své osobě a činností
- V sociální skupině často zaujímají extrémní pozici
- Mají vysoké nebo extrémně nízké sociální dovednosti
- Mají odvalu k prezentování vlastních názorů, argumentovaně je hájí před skupinou
- Mají smysl pro humor, kterému však nemusí spolužáci rozumět
- Vyhledávají starší děti pro komunikaci a pro činnosti
- Jsou sociálně „naivní, důvěřivý, bezelstní“

Na přítomnost nadání poukazuje současný výskyt několika kognitivních a nekognitivních charakteristik najednou. Málokdy jen jedna, nikdy však všechny naráz. Neznamená to, že při diagnostikování nadaného dítěte, musí být přítomny všechny vyjmenované.

2.3 CHARAKTERISTIKY UČENÍ A ŠKOLNÍ PROJEVY

V této skupině charakteristik, jsou zahrnuty ty, které jsou na dítěti pozorovatelné při učení doma nebo při vyučování ve škole. Obecně a velmi zjednodušeně se dá říct, že nadané děti se učí snadno a rychle. Avšak při školní práci mohou být tyto děti zdrojem komplikací a problémů. Toto jsou základní charakteristiky učení a školní projevy intelektově nadaných dětí.

- Relativně dobře se adaptují v novém učebním prostředí
- Preferují individuální učení a práci před skupinovou
- Jsou schopni samostatně vyhledávat potřebné informace a orientovat se v nich
- Jejich znalosti v oblasti zájmu přesahují požadovaný rozsah i hloubku učiva
- S oblibou se učí prostřednictvím manipulace s objekty
- Mají tendence spíše k induktivnímu učení a řešení problémů
- Preferují problémové úkoly
- Mají tendence ke strukturování řešeného problému
- Nemají rády učení mechanické a paměťové

- Při učení využívají fantazii a představivost
- Při vypracování úkolů pracují vlastním pracovním tempem
- Mají schopnost oddalovat dokončení činnosti, pokud nejsou spokojeni s jejím výsledkem
- Mají snahu o dokonalé provedení úkolu, které je v souladu s jejich vlastní představou
- Často zpochybňují daný stav, polemizují s učiteli
- Mají potřebu prezentovat své znalosti nebo dovednosti před třídou

2.4 IDENTIFIKACE NADANÝCH ŽÁKŮ

Identifikace nadaných žáků je podstatná pro práci pedagoga. Je nutná pro optimální nastavení specifického výukového programu i pro integraci nadaného žáka v běžném výukovém proudu. Metody měření schopností se dají rozdělit do dvou kategorií. Na metody objektivní, které provádí pedagogové a psychologové. A na metody subjektivní, kde zkoumané dítě posuzují osoby, které ho dobře znají, a jsou ze školního prostředí, z rodiny nebo ze zájmové činnosti.

Do objektivních metod se řadí IQ testy, standardizované testy výkonu, didaktické testy a testy kreativity.

Mezi subjektivní metody můžeme zařadit nominace skupiny učitelů, nominace spolužáky, rodičovské nominace, vlastní navržení, hodnocení výsledků činnosti nebo zapojení do soutěží.

Ani jedna z těchto metod není univerzální. Při procesu identifikace se používají oba typy metod. Spoluvytvářejí celkový obraz o zkoumaném jedinci. Psychologické metody jsou přísně střežené a dostupné pouze psychologům se specializovanou úrovní klasifikace. Tyto metody jsou dostupné pouze v psychologicko-pedagogických poradnách, kam se zkoumaný jedinec může dostat na doporučení pedagogů nebo rodičů. Pedagogické metody jsou dostupné různým pedagogům a mohou být využívány ve spolupráci s rodiči nebo s pedagogem volného času.

Mezi psychologické identifikační postupy patří: standardizované testy inteligence, výkonu a tvořivosti, dotazníky motivace k výkonu.

Nadané dítě nemusí být ochotné dát najevo svůj potenciál, často mají úkolovou motivaci selektivní. Potenciál k výkonu se dá dobře změřit právě výkonovými a inteligenčními testy. Motivace k výkonu se většinou řeší formou dotazníků. Další identifikační postupy jsou doplňkové. Jde o sledování žáka při školní práci, sledování projevů chování, rozbor výsledků práce a sledování rodinné anamnézy.

Mezi pedagogické identifikační postupy patří: studijní výsledky, dílčí a celkové výkony žáka.

Známky a celkové hodnocení, je samozřejmě primárním ukazatelem výkonu dítěte a významným ukazatelem studijního prospěchu žáka. Ale mnoho odborníků, kteří se věnují vzdělávání nadaných, poukazuje na fakt, že nadání nemusí vždy ústit v nejlepší školní výsledky. Není to jediné vodítko při pedagogické diagnostice nadání. Nadaný žák se často odhalí při řešení nadstandardních úkolů, když je nezávisle zapojené do projektů nebo do soutěží, kam se samo nominovalo. Vnitřní motivace k plnění úkolů, které jsou vybrané podle vlastního zájmu, je větší. Žáci více zapojují své schopnosti a dovednosti a mohou tak více promítnout své studijní preference.

Identifikace je proces, který má své časové hledisko a posloupnost.

1. Nominace – navržení žáka k bližšímu sledování
2. Screening subjektivní systematické metody identifikace – hromadné mapování schopností žáků za pomoci plošných nástrojů měření
3. Individuální vyšetření, hloubková pedagogická diagnostika – individuální vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, kde dochází k posouzení alespoň od dvou odborníků, psychologa a speciálního pedagoga.
4. Návazná opatření pro vzdělávání, volný čas a výchovu – změny vzdělávání, úpravy učiva až po navržení individuálního studijního plánu.

2.5 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ

Školský systém je primárně nastavován na majoritní populaci dětí a mládeže, ale současně musí poskytnout možnost vzdělávání těch, kteří z různých příčin spadají k minoritním skupinám. Do těchto skupin rovněž patří děti, žáci, studenti, kteří se běžně označují jako mimořádně nadané.

Školský zákon č. 561/2004sb., § 17 uděluje školám a školským zařízením povinnost vytvořit podmínky pro to, aby nadání dětí bylo rozvíjeno, přičemž uvádí možnosti, kterých lze využít. Mezi tyto možnosti patří rozšířená výuka některých předmětů nebo přeřazení žáka či studenta do vyššího ročníku. Jedná-li se o nezletilého žáka, žádá o přeřazení do vyššího ročníku jeho zákonný zástupce, přičemž jedinec musí složit zkoušky z učiva nebo části učiva ročníku, který nebude absolvovat. § 18 školského zákona umožňuje školám vytvoření individuálního vzdělávacího plánu pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami nebo s mimořádným nadáním.

V současné době se za základní varianty vzdělávání nadaných považují dvě varianty:

akcelerace - urychlující varianta

enrichment - obohacující varianta

Cílem akcelerace je vytvořit podmínky pro nadané, které ovlivní délku vzdělávání a většinou vedou ke zkrácení obvyklé doby školní docházky. Tato varianta se obvykle používá při vzdělávání intelektově nadaných. Typickou akcelerační formou používanou u nás je vyčlenění intelektově nadaných do speciálních tříd nebo škol pro nadané. Používá se hlavně u matematicky nadaných žáků. Není vhodná při vzdělávání nadaných žáků ve společenských oborech, protože kromě vysokých kognitivních předpokladů je nutná i osobnostní zralost. Používá různé organizační formy, mezi nejznámější patří:

- a) Předčasný nástup do školy – kognitivně a sociálně zralé dítě nastupuje do prvního ročníku základní školy v nižším věku než je obvyklé
- b) Nástup do druhého ročníku základní školy
- c) Přeskakování ročníků
- d) Ukončení výuky daného předmětu za kratší dobu
- e) Docházka na výuku v určitém předmětu na vyšší stupeň školy

- f) Výuka podle individuálního vzdělávacího plánu
- g) Systém volitelných předmětů

Cílem enrichmentu je rozšíření učiva, obohacení, a prohloubení. V praxi to vede k tomu, že žák probírané téma zvládne pojmout ve větší šířce a hloubce než jeho vrstevníci. Tato forma vzdělávání se většinou realizuje v běžných třídách, takže žák zůstává kmenovým členem. Z organizačního hlediska je to integrační varianta. Tento způsob vzdělávání zaručuje splnění podmínky vzdělávání nadaných a zároveň vytváří prostor pro výchovu v reálnějších sociálních podmínkách. Tato varianta upřednostňuje tyto organizační formy:

- a) Samostatné studium
- b) Individuální vzdělávací plán
- c) Projektové vyučování
- d) Skupinové vyučování
- e) Účast na výuce ve vyšším ročníku
- f) Přítomnost pomocníka-konzultanta učitele ve třídách
- g) Systém volitelných předmětů

Separální varianta vzdělávání vychází z myšlenky, že pro každé dítě, které se určitým způsobem výrazně odlišuje od svých vrstevníků, jsou nejvhodnější speciální třídy nebo školy, ve které je pak soustředěn homogenní typ populace. U nás je nejvhodnější odchod takového dítěte na víceleté gymnázium.

Integrační varianta zachovává vzdělávání nadaného žáka ve své kmenové třídě, ale má vytvořený individuální plán vzdělávání nebo vyučování zabezpečuje speciální pedagog (s certifikátem o absolvování postgraduálního kurzu pro výuku nadaných a práci s nadanými).

V českých školách je často využívána tzv. *přechodová forma* mezi segregací a plnou integrací. V rámci běžné školy mohou být zřízeny speciální třídy pro nadané. Výhodou těchto tříd je výuka přizpůsobená potřebám nadaných dětí, které jsou zároveň integrovány do běžné populace.

Téma edukace nadaných je u nás aktuální pro učitele všech škol nejen proto, že se v našich podmínkách se všemi uvedenými organizačními formami vzdělávání nesetkáváme, ale i

z toho důvodu, že mnoho nadaných žáků nemůže nebo nechce separované školy, u nás např. víceleté gymnázia, nebo speciální třídy navštěvovat (Hříbková 2009).

Možnost účastnit se různých volnočasových aktivit a kroužků je východiskem pro realizaci zájmových aktivit vyšší náročnosti a specializace. Takových možností, pro mimořádně intelektově nadané žáky, moc není, nejvíce se věnuje prostor pro sportovní a umělecké nadání. Nejčastější možností je navštěvování Uměleckých základních škol, kde děti rozvíjí své hudební, výtvarné, taneční a literárně-dramatické nadání. V umělecké škole mají možnost se setkat s novou autoritou či vzorem, popřípadě se setkají s novým zájmem, který může být dalším signálem nadání dítěte.

Jinou možností, která umožňuje dětem konfrontovat své výkony s ostatními, je účast na rozmanitých typech soutěží a olympiád v celé řadě předmětů, oborů a úrovní škol.

Dalšími možnostmi jsou:

Specializované zájmové kroužky určené pro populaci nadaných žáků, které mohou organizovat školy nebo jiné instituce (např. muzea, vědecké ústavy, umělecké instituce). Odlišnost zájmových kroužků pro nadané od běžných volnočasových zájmových kurzů pro děti spočívá v jejich vyšší náročnosti na vědomosti, schopnosti a dovednosti.

Korespondenční semináře pro nadané – konané např. pro nadané studenty středních škol vysokými školami nebo rovněž výzkumnými ústavu (Fořtíková 2007).

Různé typy programů – výcvikových a tréninkových kurzů - tyto kurzy mohou organizovat specializovaná pracoviště zabývající se problematikou nadaných. Mohou být zaměřeny například na vyrovnávání slabin nadaných, na úpravu jejich sociálních vztahů a na prevenci jejich možného jednostranného zaměření.

Není zatím u nás běžné, aby se výzkumný ústav nebo jiné instituce systematicky věnovaly rozvoji nadaných žáků a tím si současně mapovaly své potenciální uchazeče.

Vzdělávání nadaných dětí v mimoškolních aktivitách se považuje za významné pro budoucí vývoj osobnosti, neboť děti těmito činnostmi kultivují své sebeřízení, které je tolik vyžadováno v dospělosti. Do značné míry ovlivňuje úspěšnou nebo neúspěšnou kariéru.

3 SOCIÁLNÍ INTEGRACE NADANÝCH DĚTÍ

3.1 VYMEZENÍ POJMU INTEGRACE - SOCIÁLNÍ INTEGRACE

Obecně vzato pojem integrace znamená sjednocení, scelení, včlenění, spojení částí celku nebo zařazení nižší části ve vyšší celek (Horáková 2001). Společenská - sociální - integrace dle Horákové (2001) představuje neustálý proces sjednocování částí společenské struktury a procesů, které se v ní odehrávají, ve vyvážený funkční celek s cílem dosáhnout koheze a konsenzu ve společenském systému. Integrace je určitým, kvalitativně vyšším stupněm adaptace. Lze ji chápat jako začlenění jedince, z nějakého důvodu odlišného, do prostředí majoritní společnosti, kdy v ní dovede bez problémů žít a cítí se jí přijat a sám se s ní identifikuje (Vágnerová 2001). Proces integrace může být úspěšný, pokud hostitelská společnost je ochotná přijmout nového člena a za předpokladu, že nový člen se chce stát součástí společnosti, sdílet její základní normy, hodnoty a cíle. Úspěšná integrace vyžaduje plnohodnotnou interakci mezi oběma subjekty.

Školní integrace, jsou přístupy a zapojení žáků se zvláštními vzdělávacími potřebami do hlavních proudů vzdělávání a do běžných škol (Průcha, Walterová, Mareš, Pedagogický slovník 1995).

Integrace tedy znamená, vyučovat všechny žáky ve spádových školách, v běžných třídách a poskytnou jim a učitelům adekvátní podporu. Touto integrací se rozumí, společný život a společné učení nadaných dětí v běžné populaci. V tomto případě můžeme hovořit o procesu, kdy se obě strany vstupující do vzájemného kontaktu něčeho vzdávají, aby zároveň něco získaly. Úspěšnost integrace do jisté míry záleží na samotném integrovaném jedinci.

Nevěnovat se rozvíjení nadaného dítěte má dalekosáhlé důsledky na jeho další harmonický psychický vývoj a celoživotní postoj ke vzdělávání.

Nadaný žák nemusí být úspěšný ve všech školních oblastech, jeho schopnosti mohou být nerovnoměrně rozloženy a rozvinuty. To znamená, že jeho schopnosti mohou být v některých oblastech průměrné až podprůměrné. Není tedy nutné mu v každém předmětu připravovat speciální edukační podmínky.

Většina učitelů si uvědomuje, že vzdělávání nadaných žáků by mělo být v souladu s jejich potřebami, měli by dostávat úkoly a podněty, které odpovídají jejich rozumové úrovni a nadání. Plánování a vytváření specifických postupů a programů pro jednoho či dva nadané

žáky ve třídě, je časově náročné a často nad rámec povinností a problémů, které každý učitel má. Ale rozvíjet nadané dítě není zbytečné, nadstandardní nebo elitářské. Ve skutečnosti, tím, že se učitel věnuje individuálnímu rozvoji nadaného dítěte, předchází u něj i ve své třídě mnohým problémům. Nedostatečná vytiženost nadaného žáka se může projevit v jeho chování. Pokud takovéto dítě nedostává adekvátní úkoly, při kterých musí vyvinout nějaké úsilí, překonat své osobní schopnosti, může se jednoduše stát, že ho škola začne nudit, protože nabude dojmu, že mu jde všechno lehce. A nudící se nedostatečně vytižené dítě na sebe začne upozorňovat a vyrušovat ostatní žáky. Nadané dítě potřebuje také zažít radost z uspokojení, že o něco usiloval a že se mu to s vyvinutím patřičných sil podařilo.

3.2 NADANÉ DÍTĚ VE VRSTEVNICKÉ SKUPINĚ

Vrstevnické skupiny jsou pro vývoj dítěte zásadní, protože interakce s vrstevníky umožňuje kognitivní vývoj, kultivuje sociální dovednosti, podporuje utváření sebepojetí, má vliv na morální a sociální hodnoty. Sociální vývoj každého jedince má vést k uvědomování si akceptovatelného sociálního chování, radost s druhými lidmi, starost a soucítění s lidmi a rozvoj vzájemně obohacujících vztahů s několika blízkými lidmi (Hříbková 2009, In Silverman 2002). Zdravý sociální vývoj má zásadní vliv na seberealizaci jedince. Z tohoto pohledu je důležité, aby se nadané děti stýkaly s vrstevníky, kteří jsou na stejné intelektuální úrovni, aby dovedly přijímat a hodnotit sami sebe i jiné.

Nadané děti se vyskytují na dvou opačných pólech zájmu. Některé jsou vrstevnickou skupinou přijímány, jsou oblíbené a v kolektivu dětí mají spíše dominantní pozici. A naopak, jsou nadané děti, které jsou spolužáky spíše odmítány a jsou v sociální izolaci. Se sociálním začleněním mají většinou problém problémové nadané děti a děti s extrémně vysokým IQ. Negativně jsou vrstevnickou skupinou přijímány děti, které jsou neiniciativní, nekooperativní, přecitlivělí na kritiku a se sklony i individualismu. Bezproblémové nadané děti jsou sociálně a emočně nejméně tak dobře přizpůsobeni jako jejich průměrní spolužáci. Problémové nadané děti mají problémy v sociální oblasti, trpí sociální izolací, nejsou schopni se přizpůsobit skupinovému životu ve třídě nebo mají s vrstevníky konflikty. A z toho vyplývají osobnostní problémy, kdy trpí nedostatkem sebedůvěry, jsou přecitlivělí a nejsou schopni adekvátního sebepojetí.

Zřizování speciálních škol by mohlo být optimálním řešením pro vyřešení problémů u této populace dětí. Dostalo by se jim adekvátní edukace a v tomto prostředí by si mohly najít kamarády, které si v běžném prostředí najít nemohly. Zařazením dítěte do intelektově homogenní skupiny je předpoklad vyřešení uspokojivých sociálních vztahů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Pro vymezení hranic zkoumaného jevu je nutné stanovit si výzkumný problém a výzkumnou otázku. Účelnost definování výzkumného problému a otázky spočívá v zúžení na reálně zkoumatelnou úroveň a usnadnění zaměření celé studie. Miovský (2006) zmiňuje, že je důležité si ujasnit, jaký přínos zamýšlený výzkum může mít, čím je téma pro autora zajímavé, aktuální a zda je problém v tomto rozsahu vůbec řešitelný.

Jako výzkumný problém jsme zvolila zmapování situace sociální integrace nadaných žáků mezi vrstevníky v běžných třídách. Zaměřila jsem se na děti staršího školního věku, kteří jsou intelektově nadaní, konkrétně jazykově talentovaní. Tomuto kritériu výběru vyhovovalo zvolení základní školy s rozšířenou výukou jazyků. Tato škola je výběrová. Žáci, kteří ji navštěvují, jsou přijatí na základě přijímacích zkoušek ze tří předmětů – z matematiky, z českého jazyka a z anglického jazyka. Přijatí žáci jsou nadprůměrně inteligentní. Mezi těmito žáky, se v každém ročníku vyskytují vysoce nadaní jedinci. Zaměření výzkumného problému je na postavení těchto jedinců mezi vrstevníky, na vhodně zvolenou edukaci a na případné problémy, které nadaní žáci se svým talentem mají.

4.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu je zjistit názory pedagogů na sociální-společenskou integraci nadaných žáků v běžné třídě a zmapovat případné problémy nadaných žáků a jejich postavení ve vrstevnické skupině.

Výzkumná otázka zní: *Jak jsou nadané děti přijímány svými vrstevníky a jak ony samy se chovají ve vrstevnické skupině a zacházejí se svým talentem?*

4.1.1 Pojetí výzkumu

Od začátku zvolení a definování výzkumného problému bylo jasné, že tato problematika se bude řešit kvalitativním výzkumem.

Kvalitativní výzkum na rozdíl od kvantitativního je schopný do hloubky a kontextuálně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací. Výstupem jsou nově definované hypotézy nebo teorie.

Podle Strausse a Corbinové (1999) „*se metody kvalitativního výzkumu užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž něco víme*“.

Výzkum s použitím kvantitativní metodologie se zabývá ověřováním vztahů mezi proměnnými a výstupem jsou ověřené určité stávající hypotézy a teorie.

Švaříček (2007, str. 17) chápe kvalitativní přístup jako proces zkoumání jevů a problémů a autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů, založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka je pomocí řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.

Validita, respektive pravdivost a platnost výzkumu je zajištěna několika aspekty. Švaříček, Šed'ová (2007) zdůrazňují, že důvěryhodnost zvyšuje výběr účastníků výzkumu. Z tohoto pohledu měl výběr respondentek svoje podmínky. Jedná se o zkušené učitelky, které mají dlouholetou pedagogickou praxi, některé i zahraniční, ve výuce cizích jazyků.

Reliabilita je v kvalitativním výzkumu na rozdíl od kvantitativního obecně nižší.

(Švaříček, Šed'ová, 2007) Spolehlivost výzkumu je však zvýšena doslovným přepisem záznamů, tedy doslovné uchování dat.

4.1.2 Výzkumný vzorek

Pro výběr výzkumného vzorku jsem použila metodu záměrného čili účelového výběru (Miovský 2006). Tuto metodu definuje jako postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle daného kritéria. Kritériem je určená vlastnost či projev vlastnosti nebo stav (např. příslušnost k určité skupině).

Výzkumný vzorek tvoří učitelky cizích jazyků na výše uvedené základní škole. Nejdříve jsem oslovila vedení školy, vysvětlila jsem svůj záměr a požádala o souhlas výzkum provést. Potom jsem oslovila vytypované učitelky dopisem, zda by byly ochotné se mnou spolupracovat. Podmínkou spolupráce bylo, aby se ve skupinách žáků, které učí, vyskytovali jazykově vysoce nadaní žáci. Ne ve všech skupinách se takoví žáci vyskytují. Zpětně se mi ozvalo 6 učitelek, které byly ochotné rozhovor poskytnout. K uskutečnění rozhovorů nako-

nec došlo se čtyřmi, Se zbývajícima dvěma jsme nemohly najít společný volný čas a k realizaci rozhovoru nakonec nedošlo. Kritériem tohoto výběru byla pedagogická praxe ve výuce jazyků (konkrétně jazyka anglického, německého a francouzského) a dlouholetá zkušenost s vyučováním jazyků žáků staršího školního věku. Naplnění tohoto kritéria zaručovalo, že učitelky budou mít praxi v identifikování jazykově vysoce talentového žáka.

4.2 METODY SBĚRU DAT

K získání informací jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Analýza údajů je provedena na úrovni otevřeného kódování.

V průběhu tří týdnů byly realizovány čtyři rozhovory. Všechny rozhovory byly provedeny samostatně, v klidném prostředí kabinetu každé z tázaných v odpoledních hodinách po skončení vyučování. V rozhovoru byly použity otevřené otázky, respondentky byly vybízeny ke konkrétním odpovědím, vypovězení osobních zkušeností, poznatků a postřehů. Učitelky odpovídaly spontánně, se zaujetím a velmi upřímně. Rozhovory byly se souhlasem dotazovaných zaznamenány na digitální diktafon, s podmínkou zaručení anonymity. Poté byly přepsány do textové podoby a upraveny ty části rozhovoru, které by vypovídaly o identifikaci konkrétních žáků. Nářečí a slovosled bylo upraveno minimálně, rozhovory jsou ponechány autentické.

4.2.1 Výzkumné otázky

1. Jakým způsobem ve svých třídách identifikujete nadaného žáka?
2. Jakým způsobem pracujete s nadanými žáky?
3. Jak se nadaní žáci chovají v hodině a vůči autoritě?
4. Jaký status mají nadaní žáci ve třídě a jak je vnímají ostatní spolužáci?
5. Jak nadaní žáci vnímají svůj talent, mají s uplatněním talentu nějaký problém?
6. Jaký je váš názor na vzdělávání nadaných žáků, na speciální výuku?

4.3 ANALÝZA DAT

Otevřené kódování je jedna z metod kvalitativního výzkumu. Je to proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace jevů (Strauss, Corbinová (1999).

Označování jevů – konceptualizace dat je první nedílnou součástí analýzy. Je to rozbor pozorování, věty nebo odstavce mají přiřazené jméno, které označuje určitý jev. Přičemž si klademe základní otázky „*Co to je? Co to reprezentuje?*“

Takto srovnáváme jednotlivé myšlenky a podobným situacím dáváme stejná jména. Získaná data musíme utřídit. K určitému jevu přísluší pojmy, které nazýváme kategorie. Každou kategorii také nazveme jménem. To je abstraktnější a logicky koresponduje s daty, která v sobě zahrnují. Následně kategorie rozvíjíme o vlastnosti a ty pak rozložíme na jednotlivé dimenze. U vlastností se zajímáme o určitou činnost, kterou obohatíme dimenzí tím, že se zaměříme na časovost jejich výskytu, délku trvání, způsob vykonávání, účast dalších osob apod.

Tato technika je induktivní. Pojmy a kategorie jsou vytvářeny na základě určitého materiálu. Takto dochází k něčemu novému, v mnoha případech nepředpokladatelnému a překvapujícímu.

4.4 KATEGORIZACE SESBÍRANÝCH DAT

Výzkumné texty jsem kódovala podle jednotlivých významových jednotek a kladla jsem si otázky, jaké informace přinášejí. Hledala jsem odpovědi se stejným významem či myšlenkou a zaznamenávala společné znaky. Společné znaky jsem řadila do kategorií, kterým jsem přiřazovala vlastnosti a dimenzionální rozsah. Z této práce vyplynulo 7 následujících kategorií.

Kategorie č. 1

Identifikace nadaných žáků v běžné třídě

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

Identifikace – snadná, rychlá

Výskyt (nadaných žáků) – malý

Pedagogické metody tvoří součást škály identifikačních a výběrových procesů a používají se zejména u dětí staršího školního věku. Doporučení učitele je pravděpodobně nejstarší používanou metodou k vyhledávání nadaných. Často závisí jenom na učiteli, zda a jakým způsobem upozorní na nadání dítěte. Výsledky mohou být subjektivní, proto se začaly vytvářet i jiné posuzovací škály.

Ve třídách se objevují žáci, není jich mnoho, sem tam se najde, řekněme objeví se tak jeden v ročníku, je nadanější než ostatní. Identifikuji je podle reakcí ve třídě, podle toho, že jim učivo nedělá vůbec žádný problém a zvládají ho v podstatě levou zadní, jak se říká. (R1)

Vlastně tam jazykový cit poznám hned, jak promluví, je to slyšet jak ve výslovnosti, je to rozpoznat v ústním i písemném projevu, málo gramatických chyb, téměř žádné. I když je nějaká nová látka, tak to dítě je schopno to pochytit bez jakéhokoliv vysvětlování, nedělá mu to žádný problém. (R2)

Ve srovnání s ostatními jim nedělá problém, jakmile se dostaneme k něčemu, co by se dalo považovat za náročnější učivo, oni tím projdou úplně bez problémů a nevidí v tom závažnější obtíž a často mají dotazy, které jsou nad rámec. A to co druzí zvládají s odřenýma ušima, tak oni to mají za jednoduchou záležitost a zajímají je už pokročilejší věci. (R3)

„To poznáte okamžitě, pochopí, okamžitě reaguje, z jedné věty, ze dvou vět a víte, že to je ten. To dítě okamžitě reaguje a je v obraze, ono to jakoby cítí, správně odpoví. Nebo na konkrétní otázku neodpoví přesně, tak jak je to v tom jazyku, ale odpoví svými vlastními slovy a odpoví správně. Takže je jasné, že to má v hlavě srovnané, ví, o co jde a přemýšlí v tom jazyce. (R4)

Kategorie č. 2

Přístupy ke specifické edukaci nadaných žáků

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

Prostor – minimální

Vůle (od učitelů) – kolísavá

Zájem (dětí) – dychtivý

Mít ve třídě nadprůměrně nadaného žáka, znamená pro učitele být připravený s mnoha aktivitami navíc než pro ostatní žáky. Učitelé si uvědomují, že musí připravit náročnější úkoly odpovídající úrovni žáka. Pokud jsou nadprůměrné schopnosti tlumeny nebo nevyužity mohou se paradoxně obrátit v negativní sílu a žák o učení a další vzdělávání ztratí zájem.

Ono to záleží na jejich zájmu, já jim samozřejmě můžu dát vždycky něco navíc, snažím se tu látku obohatit o další věci. Tam jde spíš, že když jsou dřív hotoví, tak jim nachystám nějakou práci navíc. Ti inteligentnější by mohli v mých očích, jít a něco navíc si přečíst a pít se po větších detailech. Je důležité jestli je tam zájem, což je další věc, nadání nestačí, že tam musí být zájem. (R1)

Určitě vyžadují jiný přístup, většinou mám něco po ruce, většinou sebou něco nesu, ale to dítě je stejně s tou aktivitou hotové dřív. Většinou jim zadám, ať si něco překládají, dopřekládají si něco, co si ty ostatní děti vlastně ani nemůžou přeložit.

Ty nadané děti se snažím do výuky zapojit, ale nejde to vždycky, vždycky jim dám něco za úkol, já už vím, kteří to jsou, tak jim vždycky něco dám, ale oni stejně mě připadá, že je to už někdy nebaví. Jde o to jim obměnit aktivitu a já na to nemám úplně prostor. (R2)

Ony většinou si chodí samy, většinou tedy řeším, že jim zadám práci, buďto vyberu cvičení, které nedám ostatním, protože ji nemusely zvládnout nebo zadám další práci, které se budeme teprve věnovat, nebo řeknu, zkus se zeptat, jestli někdo nepotřebuje pomoci. Přiznám se, že nemívám nachystané aktivity, které bych mohla zadat, vím, že se doporučuje mít po ruce nachystané aktivity, nemám na to prostor, většinou radši využiji knížku. A snažím se je podporovat. (R3)

Nemůžete pro toho nadaného mít moc prostoru, protože vy jste povinná a musíte pracovat se všemi dětmi, i těmi pomalejšími pracovat v podstatě stejně, protože ty děti to pak berou, když se jim víc věnujete a víc vám to dítě reaguje, a to je aspoň můj názor, tak ty děti, které jsou trošku pomalejší, se cítí trošku odstrčené, že upřednostňujete někoho jiného. Oni ti nadaní, pak mají šanci, když se konají různé soutěže a olympiády a certifikáty a ty děti si můžou složit zkoušku. Od toho je tady ta konverzace a ty jsou k tomu určené, aby ty děti chodily, aby tam si rozšiřovaly ty znalosti, slovní zásobu.

Kategorie č. 3

Osobnost nadaného dítěte

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

Vlastnosti – různorodé

Sociální vztahy – obohacující

Z osobnostních charakteristik vyplývá, že nadaní žáci oplývají širokou škálou pozitivních i negativních vlastností. Pozitivní vlastnosti mají vždy vyšší, některé až extrémní intenzitu před vlastnostmi ostatních dětí a i z těchto, nejen negativních, mohou dětem vyplývat určité problémy.

Tato konkrétní dívčina, by těžko nesla, kdyby měla dvojku, je opravdu zvyklá být nejlepší ve třídě, ve všech předmětech a pokud by se stalo, že by to skrývala? Tato dívčina ne, určitě ne, je pyšná na to, že má fenomenální paměť, je pyšná na to, že je jí všechno v angličtině jasné... ona je to její prestiž. Jinak je to normální holka, ona je za tu chytrou, ale není to tak, že by ji neměli rádi. (R1)

Myslím ty holky, co jsou opravdu nadané, se neujímají vedoucí role v týmu, ony jsou velice cílevědomé a jsou klidnější... ale u těch kluků. (R2)

... z těch všech jedna slečna, to nebylo zdravé sebevědomí, to bylo až nadmíru, to bylo nepříjemné i spolužákům a otravoval to i učitele... a pak jsem učila jednu slečnu, ta byla hodně extrovertní, byla strašně ráda, když mohla pomoci těm, kterým to moc nešlo a brala to jako automatickou věc. Jinak mi připadají fakt, jako že nechtějí vybočit... oni jsou větší-nou tak inteligentní, že by to vnímali jako svoje mínus... (R3)

Kategorie č. 4

Pozice nadaných dětí ve třídě

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

Oblíbenost – značná

Vliv – pozitivní, inspirující

Sociální dimenze nadaného dítěte je důležitou součástí jeho života, je předpokladem spokojeného života. Nadprůměrný intelekt může implikovat sociální nebo behaviorální odlišnost dítěte, která se může projevovat ve snížené sociabilitě a přijímání dítěte vrstevníky.

No je to normální holka, ona je za tu chytrou, ale není to tak, že by ji neměli rádi, ani tak, že by ji zbožňovaly, možná když něco potřebují tak za ní jdou, to si nemyslím, že by tam byly nějaké nekamarádské vztahy. Ale není to tak, že by byla na nějakém piedestalu, a to nemyslím ani v tom pozitivním ani v negativním smyslu. (R1)

Děti je mají rádi, oni jsou oblíbení v kolektivu, protože ten čas co se nemusí věnovat látce, oni ho věnují něčemu jinému a dětem se to líbí, oni jim přinášejí rozptýlení, takže ony je celkem vítají ve třídě. Talentovanými se třída sžíla, oni, že by to hodnotily negativně nebo pozitivně, že by to rozlišovaly, jestli já se věnuji tomu nadanému víc, to oni nijak neřeší... Když je nějaká soutěž, když hrajeme nějakou hru, tak ony chtějí ty talentované vždycky do týmu. Takže to je pro ně záruka vítězství. (R2)

Oni jsou většinou oblíbení, nesetkala jsem se s tím, aby někdo na někoho pokřikoval, že je šprt, ta naštěstí ne, to naopak. Hodně k nim ti spolužáci vzhlíží, že si říkají většinou: "Jo, ten se má, to bych chtěl znát tak, jak on nebo ona..." To si myslím, že se tady docela daří, většinou mají tyhle děti rádi. (R3)

... ale buď se srovná, protože nechce z toho kolektivu žádným způsobem vyčnívat anebo, když vyčnívá, tak trvá hodně dlouho, než třeba, když ten kolektiv má trošku jiné jádro... tak ze začátku určitě shazují „ty šprtko, ty se pořád učíš... a záleží, jak to nadané dítě to ustojí. Někdo právě to neustojí, čili se srovná pomalinku a někdo je natolik silná osobnost, že řekne: " máš se doma učit" – a zvládne to a pak ty děti ho začnou brát. (R4)

Kategorie č. 5

Chování nadaných dětí v kolektivu vrstevníků

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

Individualita – výrazná

Splynutí (s třídou) - spíše žádoucí, nevyčínívat

Pokora – přítomná

Nadané děti jsou individuální osobnosti, ať už jsou extroverti povahou vedoucí nebo introverti v pozici samotářů. Ti, kteří se ujímají vedoucích rolí, nemají problém svůj talent demonstrovat. Samotáři jsou více uzavření do sebe, omezují své interakce s okolím, někdy dokonce odmítají fyzický kontakt. A jsou oblíbení nadaní žáci, jejichž osobnost je vyzrálá, nemají problém se svým sebepojetím a jsou ochotni bezostyšně pomoci slabším.

Většina dětí, se kterými jsem se setkala, nedávala svůj talent najevo, chovají se skromně, setkala jsem se s jednou dívkou, která naopak, všem strašně ráda dokazovala a ráda o tom mluvila, jak ona je výborná, jak jí jde úplně všechno. Ale jinak co mají společné, že absolutně, když je člověk pochválen, tak na nich bylo vidět, že tu pochvalu až tak nevyžadují. Jakoby možná až tak nechtěly vybočovat z toho kolektivu, někdy mám pocit, že by rádi zapadly. (R3)

Obecně bych chtěla říct, že možná učím nadané děti ani o tom nevím. Já tady mám chytré a velmi chytré děti a kdo je nadaný nebo nadprůměrně nadaný, to nevím, pokud mi to nechce ukázat, takže pokud to skrývá, tak si myslím, že nemám šanci. Můžu toho člověka něčím zaujmout, třeba se nadchne pro ten jazyk, tak můžu vidět ten zájem. Já to pořád vidím víc na tom zájmu, než na tom nadání, že to je závislé... (R1)

Některé děti jsou extroverti a nedělá jim problém ten svůj talent dát najevo – nebo jako já všechno vím, já všechno znám, já tady vynikám... Ale ty děti je mají celkem rády. Pak záleží na tom, jestli to dítě je společenské nebo si hraje samo za sebe... Myslím, holky se neujímají nějaké vedoucí role v týmu, ony jsou velice cílevědomé a jsou klidnější a pak mám kluky a ti jsou hyperaktivní a kluky co se uzavřeli do sebe a mají jednoho dva kamarády. (R2)

Měla jsem několik takových typů, jedna velmi nadaná žačka, vždycky vyčnívala, ale nebyla z těch, která by nepomohla... A někteří nadaní nepomůžou, to byla jedna žačka, dlouhodobě nepomohla, byla jen sama pro sebe a děti ji nebraly. Teď ji začali brát, protože poradí,

v osmé třídě se úplně změnila, ona se vřdycky urazila, když ji někdo něco vytknul, ale teď se to změnilo, když zjistila, že ten kolektiv ji začal brát.

Byl tu takový strašně nadaný, tak ten byl takový samotář, že ten myslím nikdy s nikým nesplynul. Ale myslím, že jim to nevadí, že nesplynou, oni mají svůj svět, oni mají svůj cíl, za kterým si chtějí jít a prostě nechtějí sklouznout dolů. (R4)

Kategorie č. 6

Osobnost učitele

Vlastnosti dimenzionální rozsah

Osobnost - rozhodující

Vůle – důležitá

Vliv – formující, dopadající

Osobnost, učitelovy postoje k žákům, způsob, jakým přistupuje ke vzdělávání, mohou mít značný vliv na formování sociálních, osobnostních vlastností nadaného dítěte a na jeho emoční stabilitu. Učitel může do velké míry ovlivnit klima ve třídě a záleží na jeho rozhodnutí na jeho vůli, jakým způsobem.

Ale v dnešní době, jako dobře, ale dělala byste vy ve své práci něco a byla tu další tři hodiny, za které nemáte už žádný honorář? Já už asi ne v dnešní době. Když někde jdete a uděláte tohle a tu práci zpracujete, odvedete, přeložíte a oni vám zaplatí, dobře, ale proč ... já za to, že se někdo na vás usměje a řekne "jste dobrá..." to ne. Ono taky už ten přístup v dnešní době je trošku jiný... a i rodiče, co vám řeknou rodiče, vy jste úžasný kantor, děti vás milují, ale co si za to vaše pěkně děkuji koupím? (R4)

A snažím se je podporovat, aby když se mě zeptají na něco, co já nevím, tak se je snažím neodradit tím, že bych se tvářila nějak nepříjemně, povýšeně a vnímala to, jakože mě žák chce nachytat, za něco co nevím. Ale beru to opravdu pozitivně a bavím se s nimi, co četly, co viděly, jaké slyšely slovíčko, a když se mě na to slovíčko zeptají, tak se hned ptám a kde si to zaslechl... To si myslím, že ony potřebují, že to ten učitel nevnímá jako nějakou snahu zesměšnit kvalitu toho učitele.

... My se většinou snažíme je vést k tomu, aby dokázaly ocenit to, že je někdo opravdu šikovný, naopak, já třeba ve svých hodinách zásadně odmítám, aby se někdo někomu posmíval, za to, že mu třeba ten předmět nejde. Říkám, že každý člověk má na něco talent.

Ale my jsme za každé talentované dítě rádi, my jsme strašně rádi, nebo alespoň já, já jsem ráda, když se s někým takovým setkám, byla bych sama proti sobě... protože co může být hezčího, než když víte, že můžete překročit tu úroveň, kterou jste si myslela, že už nemůžete překročit... že ty děti ještě na to nemají... to je radost. (R3)

Kategorie č. 7

Vzdělávání, speciální ano nebo ne?

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

Vyrovnané sociální vztahy – žádané

Vyšší nároky – potřebné, chtěné

Naplněnost – oprávněná

Toto je kontroverzní otázka, ve které nejsou odborníci sjednoceni. Jedni se přiklánějí k segregační formě vzdělávání, jiní k integrační. V poslední době je velký sklon k inkluzi, což je filosofie, princip unifikovaného vzdělávání všech žáků dohromady při zachování stejné úrovně kvality. Nadané děti nejsou homogenní skupina, mají specifické potřeby, vyhovují jim jiné formy výuky než frontální a potřebují nejen uspokojit, ale i využít svou kreativitu a mimořádný výkon. Podle typu osobnosti by měly mít možnost si zvolit styl výuky, který jim vyhovuje.

Určitě, určitě speciální výuku, určitě by v tom vzdělání a dosažení cílů jakoby rychleji než ti ostatní a asi by toho zvládli víc, ale nevím, jestli by to nebylo na úkor dětství, já nevím, nejsem psycholog.

Asi by byly spokojenější a byly by víc motivované, jakože asi by toho zvládli víc, otázka je jestli je nějaká návaznost na střední školu. (R4)

Toť otázka, já nevím...je těžké opravdu nadané dítě zakomponovat do výuky tak, aby bylo stejně vytížené jak ty ostatní děti, možná tady z tohoto hlediska, ... Já bych se přikláněla k tomu názoru, aby byly vzdělávány odděleně. Bylo by to pro ně lepší.

Já si myslím, že to není nic proti ničemu, otázka je pokud by byly vyloženy na škole, aby si nemysleli o sobě, že jsou něco víc, ale to většinou nehrozí. Ale kdyby byly podmínky ve škole, kdyby tam mohla být třída nebo kroužek, kde by se mohly scházet... Ted' je trend inklu-

ze, já naopak jsem pro, pokud to dítě má nějaké potřeby, ať už proto, že na něj musí být brát ohled, ať už ze zdravotních důvodů nebo z pohledu poruch učení nebo když je extrémně nadaný, proč jim nedat tu příležitost, aby mohly dostatečně realizovat ten svůj talent. (R3)

Nemůžu říct, že jedna cesta je dobře a druhá špatně, myslím, že není proč, aby nemohly jít souběžně, to znamená, že to je na volbě toho rodiče, vychovatele a potom studenta. Rozumíte mi, někdo možná nechce být zavřený do té králíkárně a někdo naopak vyhledává specializované prostředí, takže proč ne, já si myslím, že v této době kdy je tolik možností, není důvod, proč by tyto dvě věci nemohli existovat souběžně... koexistovat. (R1)

5 VYHODNOCENÍ

V této kapitole je předložena analýza jednotlivých kategorií. Obecně je analýza způsob přemýšlení o datech a jejich vztahování k sobě. Jako postup hodnocení jsem zvolila techniku vykládání karet. Technika spočívá v tom, že „výzkumník kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce nebo linky a na základě toho uspořádání sestaví text jako převyprávění obsahu jednotlivých kategorií“ (Švaříček 2007).

Kategorie č. 1 Identifikace nadaných žáků v běžné třídě

V tomto případě byly výpovědi všech učitelek shodné. Identifikovat jazykově nadaného žáka je rychlé, dalo by se říct až snadné. Talent je zjevný hned po prvních hodinách práce. Nadaným žákům nedělá problém náročnější učivo a samy mají dotazy nad rámec probírané látky. V třídách se nadaní vyskytují a je to tak jeden, dva maximálně tři žáci v ročníku.

Kategorie č. 2 Specifické potřeby edukace nadaných žáků

Učitelky si uvědomují, že nadaní žáci potřebují ve výuce jiný přístup. Většinou jsou, ale připravené v tom smyslu, že žákům zadají další práci, další cvičení, delší překlad. Nemají nachystané aktivity, které by více prohlubovaly učivo a byly by pro nadaného žáka zajímavější. Nadaní žáci jsou většinou i s přidanou prací brzy hotovi. Dvě učitelky hovoří o tom, že posílají tyto žáky pomoci slabším nebo těm, kteří si s prací neví rady. Jedna učitelka otevřeně mluví o tom, že se nadaným více nevěnuje a pracuje s celou třídou na stejné úrovni a ve stejném tempu. Naopak, ostatní děti se cítí odstrčeni, když by se více věnovala tomu nadanému. Jedna z učitelek vypovídá, že se snaží žáky podporovat v jejich výjimečném zájmu o jazyk, další si myslí, že hlavní zájem o práci navíc je na iniciativě žáků. Ale všechny shodně vypovídají, že nemají časový prostor na přípravu zajímavější, náročnější práce pro nadané žáky. Nutno podotknout, že výuka na této jazykové škole je obsáhlá, náročná a kvalitní.

Kategorie č. 3 Osobnost nadaného žáka

Tato kategorie dokazuje, jak rozdílní a individuální nadaní žáci jsou. Někteří žáci jsou na své nadání pyšní a považují za svoji prestiž, že jsou výborní. Mají silnou vnitřní motivaci k vysokému výkonu a nemůže to být z jejich pohledu jinak. A jsou žáci, kteří podávají vysoké výkony, kterými se nijak nechlubí a prokazují vůči slabším spolužákům až altruistické chování, což je doklad vyzrálé osobnosti. Chlapci se buď staví do vedoucích rolí, potřebují projevovat svůj talent, své možnosti. Nebo jsou samotáři, mají daný svůj vnitřní cíl, ke kterému směřují a nepotřebují své ambice před okolím projevovat.

Kategorie č. 4 Pozice nadaných žáků ve třídě

Tato kategorie přinesla zajímavé poznatky. Nadaní žáci jsou většinou v kolektivu oblíbení. Jenom jedna z učitelek se setkala s reakcí, kdy ostatní žáci na nadanou pokřikují „ty šprt-ko“. Podle její výpovědi, se nadaní snaží spíše zařadit mezi ostatní a nevyčínat. Pokud se nezařadí, stane se, že jádro třídy je mezi sebe úplně nepřijme. Jedna z učitelek má zkušenost s trpělivými žáky, kteří sami pomáhají slabším, negativní reakce nezaznamenala, naopak ostatní žáci k nadaným vzhlíží a nikdo nikoho za své výkony neshazuje, většinou mají tyto děti rádi. Další z učitelek mluví o tom, že nadaní jsou v kolektivu oblíbení i proto, že při týmové práci jsou ve skupině zárukou vítězství. Třída je s nadanými sžitá a ostatní děti tuto skutečnost nehodnotí negativně. Někteří nadaní žáci se staví do role „herce nebo třídního šaška“ a tito žáci jsou v kolektivu velmi oblíbení. Poslední z učitelek mluví o konkrétní dívce, která je pyšná na svou fenomenální paměť a na to, že je nejlepší ve třídě. Ostatní spolužáci ji mají za tu chytrou, ale nemají ji neradi.

Kategorie č. 5 Chování nadaných žáků ve vrstevnické skupině

Z této kategorie vyplývá následující. První z učitelek uvedla, že většina žáků, se kterými se setkala, nedávali svůj talent najevo a chovali se skromně. Jedna dívka byla chlubitivá a všem ráda dokazovala, že je výborná, ale toto její chování nebylo příjemné spolužákům ani učitelům. Další z učitelek také mluví o tom, že žáci spíše svůj talent nedávají najevo. Třetí učitelka, extroverti nemají problém dát najevo, že vynikají. Introvertní žáci jsou uzavřenější, straní se kolektivu a mají málo kamarádů. Děvčata se nestaví do vedoucích rolí, jsou klidnější a sebevědomé. Poslední z učitelek má tuto zkušenost, velmi nadaná dívka, vždycky

vyčnívala a vždy pomohla, někteří nadaní nepomůžou a kolektiv je nebere. Velmi nadaný chlapec – samotář, nikdy nesplynul a zůstal uzavřený ve svém světě a šel za svým cílem. Z této kategorie vyplývá, že někteří nadaní žáci se chovají extrémně extrovertně i introvertně. Většina žáků nestojí o větší zájem či popularitu a nechtějí vybočovat z kolektivu.

Kategorie č. 6 Osobnost učitele

Osobnost učitele má samozřejmě výrazný vliv na pojetí výuky a přístup k žákům. Jedna z učitelek otevřeně říká, že v dnešní době není ochotná pracovat další tři hodiny bez nároku na honorář.... *„já za to, že se někdo na vás usměje a řekne, že jste dobrá...to ne... a co Vám řeknou rodiče? Vy jste úžasný kantor, děti vás milují, ale co si za to vaše pěkně děkuji koupím?“* Další z učitelek se snaží děti podporovat, netvářit se povýšeně či nepřijemně. Pozitivně reaguje na jejich dotazy jejich zájem ohledně jazyka. Žáci potřebují vidět vstřícnost učitele. Naopak, za každé talentované dítě je ráda *„protože co může být hezčího, než když víte, že můžete překročit tu úroveň, kterou jste si myslela, že už nemůžete překročit... to je radost“* Poslední z učitelek se vyjadřuje v tom smyslu, že největší zájem pítit se po větších detailech je na žácích samotných,...*“byť jsou nadaní, jestli je tam ten zájem. Což je další věc, že nadání nestačí, musí tam být ten zájem“*.

Kategorie č. 7 Otázka vzdělávání, speciální výuka ano nebo ne?

Určitě ano. Výpovědi všech učitelek se shodují na tom, že nadaní žáci by byli spokojenější, motivovanější kdyby měly výuku víc přizpůsobenou svým potřebám. Svému tempu, kvalitě. Jedna z učitelek hovoří o tom, že by bylo přínosné, kdyby se žáci mohli scházet ve speciálním kroužku ve škole. Určitě je pro to, aby nadaní dostali větší příležitost realizovat svůj talent. Další hovoří o tom, že je to individuální záležitost pro každého a volba je na rodičích, vychovatelích a na studentovi. Ne všichni, i když jsou výrazně nadaní, chtějí být zavřeni ve specializovaném prostředí. V tomto případě, této konkrétní základní školy vystává otázka, zda by žáci měli dostupnou návaznost na střední škole. Většinou se žáci hlásí na gymnázia a podle zpětné vazby, učitelky hovoří o tom, že děti jsou na střední škole nešťastné, co se týče výuky cizích jazyků, protože ta nenavazuje na jejich základy. Takže další vzdělávání je možné řešit individuální formou.

5.1 INTERPRETACE

Zkoumat sociální integraci nadaných žáků není jednoduché. Účelem této práce bylo zjistit, jak v reálných podmínkách probíhá integrace nadaných žáků ve vrstevnické skupině. Jak jsou tito žáci přijímáni a jak samy vystupují v kolektivu vrstevníků. Jeden z mýtů o nadaných dětech říká, že jsou samotáři, chlubilové a mají podivné zájmy. Nadané dítě je tak ve společnosti buď idealizováno, nebo podceňováno a odmítáno (Landau 2007). Výzkum popřel fakt, že by nadaní žáci měli problém se sociálním zařazením, je malé procento žáků, kteří by měli tento problém. Většina je přizpůsobivá a jsou výrazní žáci, kteří disponují zralou osobností a jsou v kolektivu velmi oblíbení. Nadaní žáci nejsou homogenní skupina, jsou velmi individuální. Pozitivní je, že ve výpovědích učitelek nezazněla ani jedna negativní zkušenost s výrazným nepřijetím nebo šikanováním žáka za jeho vlastnosti nebo vysoké výkony. A naopak, s nadanými žáky nemají negativní zkušenost, kromě jedné žačky, která se extrémně vychloubala. Ve skupinách, které učí, se nevyskytují problémoví nadaní žáci. Další pozitivum je, že učitelky nadané žáky, ve své třídě vítají i pro ně je tato práce přínosná, obohacující. Problém vyvstává s prostorem na přípravu individuální práce pro nadané žáky, Tady panuje jednoznačný reálný názor, že na individuální obohacující výuku pro nadané žáky nemají učitelky časový prostor, nemají k dispozici více edukačních materiálů a nejsou finančně motivované. Z tohoto faktu vyplývá další jednoznačný názor, že pro nadané děti by se měla zřizovat specifická výuka, například v podobě kroužku nebo jedné speciální třídy ve škole, kde by žáci mohli pracovat ve svém tempu, zvládli by více učiva a měli by větší motivaci. Tato obohacující forma vzdělávání by se dala řešit v rámci školy.

6 ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusila představit realitu sociálního začlenění nadaného žáka v běžné třídě, na konkrétní základní škole a jaké péče se mu dostává. Sociální, společenská integrace je víc psychologická disciplína než pedagogická. Zmapovat celou problematiku by znamenalo pracovat osobně s žáky, s jejich rodiči, popřípadě se školním psychologem, brát ohled na sociální zázemí dětí a jejich rodin. Celý výzkum by byl náročnější na čas o zpracování a to nebyl záměr této práce. Představila jsem poznatky pedagogů z praxe a jejich názor na existenci nadaného žáka v běžné třídě.

Cílem nebylo najít východiska a přístupy k sociální integraci nadaných žáků. Ani polemizovat zda je vhodnější pro nadané žáky separační nebo integrační forma vzdělávání. Cílem práce bylo zjistit, jaká je realita v současné době. Nadané děti mají dost možností ve výběru a zvolení vhodné edukace. Výběr musí provést rodič podle sociálních a ekonomických podmínek rodiny a podle dostupnosti nabízených vhodných škol. A každé dítě je individuální a volit vhodná edukace se musí podle osobnosti dítěte. Osobně si myslím, že každé dítě by mělo mít možnost realizovat svůj potenciál ať už je jakýkoli. Či je nadprůměrný nebo průměrný. Člověk, který naplňuje svoje potřeby je spokojený a užitečný a nehrozí mu upadnutí do sociálně patologické situace.

Na úplný závěr bych ráda citovala slova významného psychologa C. G. Junga:

„To co má člověk v sobě, ale nežije tím, roste a míří proti němu... Každý kdo přehlíží instinkty, jimi bude přepaden zezadu.“

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- CAMPBELL, S. R., Jak rozvíjet nadání vašich dětí, Praha Portál 2001, ISBN: 80-7178-516-4
- DOČKAL, V., Zaměřeno na talenty aneb nadání má každý: NLN s r.o. Praha 2005, ISBN 80-7106-840-3
- FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J., Nadané dítě a rozvoj jeho schopností, Portál s.r.o. Praha 2007, ISBN 978-80-7367-297-3
- FOŘTÍKOVÁ, J., Talent a nadání: NIDM MŠMT, Praha 2009, ISBN 978-80-86784-75-5
- FRANZ J.MONKS, IRENE H.YPENBURG, Nadané dítě, Praha Grada 2002, ISBN 80-247-0445-5
- HENDL, J., Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace: Praha Portál 2005, ISBN 80-7367-040-2
- HORÁKOVÁ, M. Zaměstnávání cizinců v České republice, Praha 2001, VÚPSV
- HŘÍBKOVÁ, L., Nadání a nadaní: Praha Grada Publishing a.s. 2009, ISBN 978-80-247-1998-6
- HŘÍBKOVÁ, L., Základní témata problematiky nadaných, UJAK Praha, ISBN 978-80-86723-25-9
- LANDAU, E. Odvaha k nadání: Praha Akropolis s.r.o. 2007, ISBN 978-80-86903-48-4
- MIOVSKÝ, M., Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu, Grada Praha 2006 ISBN 978-80-2471-362-5
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník Portál Praha 2003, ISBN 80-7178-772-8
- STRAUSS, A.,CORBINOVÁ,J., Základy kvalitativního výzkumu, Boskovice: Albert 1999, ISBN 80-85834-60-X
- ŠIMONÍK, O., ed. Vzdělávání nadaných žáků, Masarykova univerzita Pedagogická fakulta, Brno 2010, ISBN 978-80-210-5349-6
- ŠVAŘÍČEK, R, ŠEĐOVÁ, K., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, Portál s.r.o. Praha 2007, ISBN 978-80-7367-313-0
- VÁGNEROVÁ, M., Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy, Karolinum Praha 2001, ISBN 80-2460-1818

INTERNETOVÉ ZDROJE

VONDRÁKOVÁ, E., PhDr.: Nadané děti 1 [online]. [aktualizováno 2006-12-03 19:20:07]. Dostupný z WWW: <http://www.talent-nadani.cz/texty/nadane_deti1.html>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Tříkruhový model nadání (Josef Renzulli, USA).....	14
Obr. 2: Trojhranný model nadání (Franz J. Mönks, Nizozemí).....	15
Obr. 3: Triarchický model nadání (Robert J. Sternberg, USA)	17